

ჯემ „სულთნის“ ბრძოლა ტახტისთვის და პაპი
ალექსანდრე VI ბორჯა

გიორგი ახალკაციშვილი

ისტორიკოსი / თურქოლოგი
საქართველო, თბილისი

აბსტრაქტი

XV საუკუნის მეორე ნახევარი ოსმალეთის ისტორიაში და მისი ევროპასთან დიპლომატიური კავშირების განხილვა წარმოუდგენელია ჯემ „სულთნის“ ისტორიის გარეშე, რადგანაც ამ პროცესებმა დიდი როლი შეასრულეს ოსმალეთ-ევროპის, განსაკუთრებით კი რომთან ურთიერთობებში. წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია ოსმალეთის ისტორიაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომელიც ეხება უფლისწულ ჯემის ბრძოლას ძმის - სულთან ბაიაზიდის წინააღმდეგ და მის ევროპულ ვოიაჟს.

უფლისწულ ჯემის ბრძოლა ტახტისათვის ქართულ ისტორიოგრაფიაში დეტალურად შესწავლილი არ არის. ამ საკითხთან დაკავშირებით სამეცნიერო ლიტერატურაში მხოლოდ ზოგადი ცნობები არსებობს, რამაც წინამდებარე სტატიის დაწერა განაპირობა. ნაშრომზე მუშაობის პროცესში, შევეცადეთ ამ საკითხთან დაკავშირებული ქართველი, თურქი და უცხოელი ავტორების (პ. ინალჯიკი, დ. ემეჯენი, ი. ჰ. უზუნჩარშილი და ნ. იორგა, გ. ჯაფარიძე, ი. ხუბაშვილი, მ. სვანიძე, მ. მახარაძე და სხვა) მოსაზრებებს გავცნობოდით. შეძლების დაგვარად შეგვესწავლა წყაროები და კრიტიკული ანალიზის მეშვეობით წარმოგვედგინა შინაარსობრივად პირველი ვრცელი ნაშრომი უფლისწულ ჯემის ტრაგედიაზე (რომელიც სიცოცხლის ბოლომდე თავს „სულთანს“ უწოდებდა), რაც თავისთავად სიახლეს წარმოადგენს.

უცხოურ ლიტერატურაზე მუშაობისა და თარგმნის დროს, პირველ რიგში, ვიცავდით ინფორმაციის სიზუსტეს, ვადარებდით სხვა მასალებთან და არგუმენტებით ვამყარებდით მოსა-

ზრებას. აღნიშნული საკითხი აქტუალურია, ვინაიდან ის ეხება არა მარტო ოსმალეთის ევროპულ პოლიტიკას, არამედ რომის პონტიფიკატებისა და ევროპის ქვეყნების საგარეო პოლიტიკასაც - Res Orientalis. ნაშრომში ნაჩვენებია როგორ ცდილობდა ყველა მათგანი ჯემის გამოყენებას საკუთარი მერკანტელური და პოლიტიკური მიზნებისათვის.

ბოლოს კი უნდა ვთქვათ, რომ ევროპა-ოსმალეთის ურთიერთობები შუა საუკუნეების ისტორიის ერთ-ერთი აქტუალური საკითხი და მკვლევართა გაუნელებელი ინტერესის საგანია. ამიტომ შესაძლოა, ახალი წყაროების აღმოჩენამ სულ სხვაგვარი რეალობა დაგვანახოს და ისტორიაში კიდევ ერთი ახალი ფურცელი გადაიშალოს.

საკვანძო სიტყვები: ოსმალეთის იმპერია; ევროპა XV საუკუნეში; რომის პაპები; ჯემ „სულთანი“; პაპი ალექსანდრე VI ბორჯა.

მეთოდი

წინამდებარე სტატიაში კრიტიკული ანალიზის გამოყენებით შესწავლილია XV საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში დატრიალებული ტრაგედია, რომელიც უფლისწული ჯემის ხელისუფლებისთვის უთანასწორო ბრძოლას და მის ევროპულ ვოიაჟს ასახავს.

შედეგი

სტატიაში ნათლადაა გადმოცემული XV საუკუნის ოსმალეთის იმპერიის შიდა პოლიტიკური ვითარება, უფლისწული ჯემის ხელისუფლებისთვის ბრძოლა და ამ უკანასკნელის დაღუპვა ბაიაზიდ II-ისა და პაპი ალექსანდრე VI ბორჯას ინტრიგების გამო.

მსჯელობა

XV საუკუნის პირველ ნახევარში ოსმალეთის იმპერიაში მძიმე პოლიტიკური ვითარება იყო. 1402 წელს თემურ-ლენგის (1370-1405) ანატოლიაში შეჭრით და ანკარის (ანგორის) ბრძოლაში ამ უკანასკნელთან ოსმალების სასტიკი დამარცხებით სიტუაცია კიდევ უფრო დამძიმდა. სულთან ბაიაზიდ I (1389-1402)

ბრძოლის დროს ტყვედ ჩავარდა და სამარცხვინო ვითარებაში ტყვეობას თავის მოკვლა არჩია (20 ივლისი). ისედაც მძიმე მდგომარეობაში ჩავარდნილ იმპერიაში ვითარება კიდევ უფრო გაამწვავა უფლისწულებს შორის ტახტისთვის ბრძოლამ (1402-1413), რომელიც საბოლოოდ მეჰმედ I ჩელების (1413-1421) გამარჯვებით დასრულდა. თემურ-ლენგის შემოსევებმა, ანატოლიაში მიმდინარე სამოქალაქო ომმა და გლეხთა აჯანყებებმა ოსმალეთის იმპერია დაასუსტა. ვითარება დასტაბილურდა სულთან მურად II-ის (1421-1444 / 1446-1451) და მისი შვილის – მეჰმედ II-ის (1444-1446 / 1451-1481) მმართველობის დროს. ოსმალეთი თანდათან ძლიერდებოდა აზიისა და ევროპის ტერიტორიაზე, მაგრამ ამ ტერიტორიების გასაერთიანებლად საჭირო იყო კონსტანტინოპოლის აღება, რაც 1453 წლის 29 მაისს შეძლო სულთან მეჰმედ II-მ და ორად გაყოფილი იმპერიის მიწები გააერთიანა. კონსტანტინოპოლი, შემდგომში - სტამბოლად წოდებული, იმპერიის დედაქალაქად გამოცხადდა.

მეჰმედ II-მ ოსმალეთში შემოიღო ახალი კანონები, მათ შორის ყველაზე ინოვაციური იყო „მმათა მკვლევლობის კანონი“, რომლის მიღების აუცილებლობაც გამოიწვია 1402-1413 წლებში სულთან ბაიაზიდის შვილებს შორის ატეხილმა შიდა ომებმა, რომლებმაც საგრძნობლად დააზარალეს სახელმწიფო. კანონის არსი შეადგენდა შემდეგს: ოსმალეთის უფლისწულებიდან, რომელიც სულთანი გახდებოდა (ანუ ძმებზე ადრე ჩავიდოდა სატახტო ქალაქში) სახელმწიფო ინტერესებიდან გამომდინარე, საკუთარი ძმები უნდა დაეხოცა. აღნიშნული კანონის განსახორციელებლად ნებართვას (ფეტვას) სტამბოლის შეიხი ულ-ისლამი გასცემდა.

1481 წლის 3 მაისს, მეჰმედ II-ის გარდაცვალების შემდეგ (ერთ-ერთი ვერსიის თანახმად, ის მოწამლა სპარსმა ექიმმა უფლისწულ ბაიაზიდის ბრძანებით), დაიწყო იენიჩართა დიდი აჯანყება და ბრძოლა უფლისწულებს შორის. უფროსი უფლისწული ბაიაზიდი (1481-1512) ამასიის სანჯაყს განაგებდა, ხოლო უმცროსი, ჯემი (სრული სახელი ღიას ად-დინ ჯემი) – კონიის სანჯაყს. ბაიაზიდის მომხრეებმა დაუყოვნებლივ აცნობეს უფლისწულს მამის გარდაცვალების ამბავი. ეს უკანასკნელი სასწრა-

ფოდ ჩავიდა სტამბოლში და 19 მაისს ტახტი დაიკავა . ი. ჰ. უზუნჩარშილი მის ტახტზე ასვლას ათარიღებს რაბი' ალ-ავალის 886 წლით [1481 წლის 20 მაისით], ხოლო რ. ს. ჰატოქსი რაბი' ალ-ავალის 886 წლით [1481 წლის 18 მაისი] და თავის სტატიაში (Qaytbay's Diplomatic Dilemma Concerning the Flight of Cem Sultan (1481–82) იმოწმებს ორუჩის სიტყვებს: „მეჰმედის სიკვდილისა და იენიჩარების აჯანყების შემდეგ, ბაიაზიდმა ტახტი დაიკავა შაბათს, რაბი' ალ-ავალის 886 წელს (1481 წლის 18 მაისს)“ (HATTOX,გვ.17).

დიდი ვეზირი ყარამანლი მეჰმედ ფაშა (1477-1481) უფლისწულ ჯემს ემხრობოდა. მან სასწრაფოდ მაცნე გაგზავნა მასთან, რომ პირველს ჩაესწრო სტამბოლში, მაგრამ მაცნე გზაში შეიპყრეს და უფლისწულმა მამის გარდაცვალების ამბავი გვიან შეიტყო. ყარამანლი მეჰმედ ფაშას ღალატში დასდეს ბრალი და იმავე წელს სიკვდილით დასაჯეს. სულთან მეჰმედის შემოღებული კანონით, უფლისწული ჯემიც სიკვდილით უნდა დაესაჯათ, მაგრამ უტახტოდ დარჩენილმა და სიკვდილისთვის განწირულმა ძმა-სულთნის წინააღმდეგ ამბოხება დაიწყო. 1481 წლის 8 მაისს ჯემი ოთხი ათასიანი ჯარით დაიძრა ბურსასკენ. 28 მაისს მან დაამარცხა ბაიაზიდი [რაბი' ალ-ავალის 886 წელი], დაიპყრო ბურსა და თავი სულთანად გამოაცხადა. ჯემიმ ადავლინა ხუტბა და მოჭრა საკუთარი მონეტა, რომელზეც ეწერა – „ჯემი ძე სულთან მეჰმედ ხანისა“. ეს ფაქტი მეტყველებს იმაზე, რომ ჯემ „სულთანმა“ საკუთარი მმართველობის დამოუკიდებლობა ოფიციალურად გამოაცხადა, რაც ბურსაში სულ 18 დღე გაგრძელდა. სულთანი ბაიაზიდი ვერ შეეგუა ჯემის ასეთ წარმატებას და დიდი მხედრობა დაძრა მის წინააღმდეგ, რომელსაც სათავეში გედიკ აჰმედ ფაშა (ჯემის ყოფილი აღმზრდელი [ლალა], დიდი ვეზირი 1474-1477, კაპუდან ფაშა [ადმირალი] 1478-1480 წწ.) ჩაუყენა. ამ უკანასკნელმა 1481 წლის 20 ივნისს (რასაც ადასტურებს თურქი მკვლევარი უზუნჩარშილიც (**Uzunçarşılı,1983:163**). განსხვავებული მოსაზრება აქვს ნ. იორგას, რომელიც ამ ბრძოლის დღედ ასახელებს 22 ივნისს (**JORGA, 1908:506**) იენიშეჰირთან, დაამარცხა უფლისწულ ჯემისა და ყარამანის მმართველის ქასიმის ჯარები. 887 წლის 29 რაბი ასანის თვეში [1482 წლის 17 ივნისს] ის გაიქცა ყარამანის ბეი-

ლიქში (არსებობდა 1250-1487 წლებში), საიდანაც შიკრიკი აფრინა ბაიაზიდთან და შეუთვალა, რომ ოსმალეთის მცირე ნაწილის გამგებლობა დაებრუნებინა მისთვის(Gibb,1902:75). ასეთი მოთხოვნა სულთნის რეზიდენციამ დაგმო; მხოლოდ ერთ დათმობაზე წავიდა ბაიაზიდი და შეუთვალა ჯემს, რომ ყოველწლიურად ერთ მილიონ აქჩეს გადაუხდიდა თუ ტახტზე უარს იტყოდა და იერუსალიმში დარჩებოდა; ჯემმა ამაზე მტკიცე უარი განაცხადა (Agoston,2009:128-129). დამარცხებული ჯემ სულთანი ჯერ კონიაში ჩავიდა (25 ივნისს), ხოლო შემდეგ თარსუსში, რომელიც რამაზანოღლუების ბეილიქის (არსებობდა 1352-1608 წლებში), მამლუქთა მოკავშირეების, დაქვემდებარებაში იყო. მოგვიანებით ჯემი მამლუქთა სასულთნოში გადავიდა და 6 მაისს [17 რაბიულ-ეველის 887] ჩავიდა დედაქალაქ კაიროში (Uzunçarşılı, 1983:167).

მამლუქთა სასულთნო მოიცავდა საკმაოდ ვრცელ ტერიტორიას. ცენტრალური პოზიცია ეკავა ეგვიპტეს, ხოლო კაირო მამლუქთა სასულთნოს დედაქალაქი და სულთნების მთავარი რეზიდენცია იყო(ახალკაციშვილი,2020:65). მამლუქები 1250 წელს მოვიდნენ ხელისუფლების სათავეში და საკუთარი გამგებლობა დაამყარეს არა მარტო ეგვიპტეში, არამედ სუდანში, სირიაში, პალესტინაში, არაბეთის ნახევარკუნძულის ნაწილზე და წმინდა ქალაქებზე, მექა-მედინაზე. XIII-XV საუკუნეებში მამლუქთა სასულთნო ახლო აღმოსავლეთის ერთ-ერთი ძლიერი სახელმწიფო იყო და მისი მმართველის, სულთნის ტიტული შერწყმული გახლდათ „იმამისა“ და „ხალიფას“ ტიტულთან (სვანიძე,2007:92), რაც იმ პერიოდის მუსლიმურ სამყაროში უმაღლეს წოდებად ითვლებოდა. უფლისწულმა ჯემმა 4 თვე გაატარა კაიროში, ამისშემდეგ გაემგზავრა მექაში, ჰაჯის (ისლამი,1999:233) მოსალოცად. მოლოცვის შემდეგ ისევ კაიროში დაბრუნდა, 1482 წლის 20 თებერვალს.

ამ დროისათვის მამლუქებსა და ოსმალებს შორის დამაბული ვითარება იყო და მამლუქთა სულთანმა ალ-აშრაფ კა'ით ბეიმ (1468-1495) უფლისწული ჯემი სიხარულით მიიღო და ბაიაზიდის წინააღმდეგ გამოიყენა. ბაიაზიდი, როდესაც ჯერ კიდევ უფლისწული იყო, მამამისმა, სულთან მეჰმედ II-მ ამასიის

სანჯაყ-ბეის თანამდებობაზე დანიშნა, რომელიც ესაზღვრებოდა მამლუქთა ჩრდილოეთ საზღვარს (MUSLU,2014:180). სწორედ იმ დროს გაეცნო ის მამლუქებისა და დულქადიროღლუების ურთიერთობას და იქორწინა ამ უკანასკნელის მმართველის, ალაუდ-დევლეს ქალიშვილზე, აიშე ხათუნზე; ასე დაუნათესავდა მათ და უფრო გაიღრმავა ცოდნა ამ საკითხთან დაკავშირებით. ალაუდ-დევლე ოსმალეთს მიემხრო. ეს ფაქტი, აღმოსავლეთის ისტორიის პრობლემების მკვლევართა, მაგალითად მარგარეტ ვენზკეს (Venzke, 2000:427-428), ჯეინ ჰეითვეის (Hathaway, 2009:94-96), ნეჯათ ლულალის და ადნან ერზის (NECATI LUGAL&ADNAN ERZI,1956:69-71), აზრით, აგრეთვე მიიჩნევა ოსმალეთ-ეგვიპტის ომის დაწყების საბაზად. 1472 წელს მამლუქები და დულქადიროღლუები ერთმანეთს დაუპირისპირდნენ, რამაც გამოიწვია 1482 წელს ბაიაზიდისა და მისი სიმამრის გაერთიანება. ბაიაზიდისა და ალაუდ-დევლეს გაერთიანებიდან ორი წლის შემდეგ, 1484 წლის გაზაფხულს, დულქადიროღლუს და ოსმალთა შენაერთები მალათიამდე მივიდნენ (MUSLU,2014:183]. გაერთიანებული ჯარები მამლუქთა საზღვრებში შეიჭრნენ, თუმცა მანამდე, 1484 წლის 24 სექტემბერს მამლუქებმა სძლიეს ამ უკანასკნელთ რის გამოც ლაშქრობა დროებით გადაიდო (MUSLU, 2014: 183). სულთანმა კა'ით ბეიმ 1485 წელს შექმნილი პოლიტიკურად რთული ვითარების გამო და ზიანის ანაზღაურების მიზნით, ბაიაზიდთან გაგზავნა ელჩობა, რომელსაც ჯანიბეგი მეთაურობდა. ამ უკანასკნელს დიდი დიპლომატიური გამოცდილება და თვით მამლუქთა სულთნის ნდობაც ჰქონდა.

ჯანიბეგის ელჩობა სტამბოლში, მართლაც რომ მძიმე პერიოდს დაემთხვა, რადგანაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დამარცხებული და ძმის წინააღმდეგ მემბოხე ჯემ „სულთანი“ სწორედ ეგვიპტეში იმყოფებოდა, ოსმალეთის ტახტის უსაფრთხოება ისევ ექვევქვე იყო, რადგანაც ბაიაზიდის უფლებებს ოსმალეთის ტახტზე მამლუქები არ აღიარებდნენ. აქვე უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ სანამ მამლუქთა ელჩობა ჩავიდოდა სტამბოლში, ბაიაზიდს უკვე რამდენიმე აუდიენცია ჰქონდა გამართული: თუნისის, ჰაფსის დინასტიის წარმომადგენლის, სულთან ოსმანის (1435-1488), აყ-ყოიუნლუს (თეთრბატკნიანთა ირანის) მმართველის სულთან იაყუბის (1487-1490. უზუნ ჰასანის (1453-1478) შვილის),

აზერბაიჯანიდან შირვანის მმართველის, ფერუჰ იაშარის (1463-1500) და უნგრეთის მეფის, მათიუმ კორვინუსის (1458-1490) ელჩების დელეგაციებთან (MUSLU,2014:184). 1484 წლის ზაფხულში აღნიშნულმა დიპლომატებმა აღიარეს სულთან ბაიაზიდის უფლებები ტახტზე და მიულოცეს მისი პირველი მნიშვნელოვანი გამარჯვება, რაც დე იურედ აღიარებასთან ერთად ნიშნავდა იმასაც, რომ ოსმალეთის შემადგენლობაში გადავიდა ჩრდილოეთ შავ ზღვისპირეთში მდებარე ქ. კილი (კილია. ოდესის ოლქი) და აკერმანი (ბელგოროდ-დნესტროვსკი) (MUSLU, 2014:184). სულთანთან აუდენციაზე მყოფ უცხოელ დიპლომატებს შორის ეგვიპტის ელჩები არ ფიქსირდებოდნენ, რაც ცნობილი ისტორიკოსის იბნ ქემალის გადმოცემით სულთანს შეუმჩნეველი არ დარჩენია (Ibn Kemal,გვ.184).

ეგვიპტის ელჩების სტამბოლში ჩასვლის შემდეგ, ჯანიბეგს სულთანს დივანის სხდომაზე შეხვდა და მოისმინა კა'ით ბეის მოთხოვნები. ეს უკანასკნელი ბაიაზიდს ანატოლიის სამხრეთ მიწების მამლუქთა სამფლობელოებად აღიარებას სთხოვდა, რაზეც მტკიცე უარი მიიღო და ეს გახდა მათ შორის ომის დაწყების ერთ-ერთი მიზეზი, რომელიც გაგრძელდა 1491 წლამდე.

ბაიაზიდმა მოაწყო ლაშქრობები ალექსანდროპოლისა და ალექოს დასაკავებლად, მაგრამ ეგვიპტეს მიეხმარა ვენეცია და საფრანგეთი, რომლებიც სირიაში სავაჭრო პრივილეგიებით სარგებლობდნენ (სვანიძე, 2007:92) და ოსმალთა წარმატება მათ დიდად დააზარალებდათ. ლაშქრობა უშედეგოდ დასრულდა. 1491 წელს სულთანს კა'ით ბეი დაუზავდა ოსმალებს, ხელსაყრელი პირობებით (ჯაფარიძე, 2016:129), მაგრამ არცერთ მხარეს არ ჰქონია რაიმე ტერიტორიული წინსვლა. ზავი მყარი არ იყო. აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ იმ პერიოდში მიმდინარეობდა რომის პაპების აქტიური მოწოდებები ანტიოსმალური კოალიციის შესაქმნელად, სადაც დასავლეთი მამლუქების ოსმალებთან კონფრონტაციაზე ამყარებდა იმედებს, განსაკუთრებით კი უფლისწულ ჯემს აქეზებდნენ სულთან ბაიაზიდის წინააღმდეგ (ხუბაშვილი, გვ.147). მაგრამ როდესაც ორ სახელმწიფოს შორის საბრძოლო მოქმედებები დასრულდა, სულთან კა'ით

ბეისთვის ანტიოსმალურ კოალიციაში მონაწილეობა მიმზიდველი აღარ აღმოჩნდა (ჯაფარიძე, 2016:129).

ჯემ „სულთნის“ მზერა კვლავ ძმის ტახტისკენ იყო მიმართული. ქასიმ ყარამანოღლუს რჩევით, მან რუმელიაში მოინდომა გადასვლა. ამისათვის საჭირო იყო, როდოსის კუნძულზე გამაგრებულ ჰოსპიტალიერ (იგივე იოანტების ორდენი. დაარსდა 1070 წ.) რაინდებთან კავშირი გაეფორმებინა, რაც სისრულეში მოყვანა 1482 წლის 10 ივნისს (887 წლის 24 ჯუმადას თვეს). ჯემმა ხელშეკრულება გააფორმა დიდ მაგისტრ პიერ დე'ობიუსიონთან (1476-1503), რისთვისაც ჰოსპიტალიერები მას ბალკანეთზე გადაყვანას დაპირდნენ. ჰ. ინალჯიკის აზრით, ჯემი კუნძულ როდოსზე 1482 წლის 30 ივნისს (887 წლის 13 ჯუმადა ას-სანის თვეს) უნდა გადასულიყო (Inalcik, 1991:529-531). უფლისწული კუნძულზე გადავიდა და შეიძლება ითქვას, რომ ამით ქრისტიანულ სამყაროს „დიდი დახმარება“ გაუწია ოსმალებთან ბრძოლაში. დიდმა მაგისტრმა მაშინვე აცნობა რომის პაპს ინოკენტიუს VIII-ს (1484-1492), რომ უფლისწული ჯემი კარგი იარაღი იქნებოდა ოსმალეთის წინააღმდეგ საბრძოლველად. ამგვარად, შეიძლება ითქვას, რომ ჯემი პატიმარი აღმოჩნდა როდოსზე მყოფი ჰოსპიტალიერთა ორდენისთვის, რომელიც წესდებიდან გამომდინარე, მხოლოდ პაპს ემორჩილებოდა (როგორც სხვა დანარჩენი სასულიერო-რაინდული ორდენები). და ეს ხდებოდა მაშინ, როცა ევროპელი მონარქები, განსაკუთრებით კი უნგრეთის მეფე მოლაპარაკებებს განაგრძობდნენ პაპთან ოსმალეთის წინააღმდეგ ჯვაროსნული ლაშქრობის დაწყებაზე (Inalcik, 2009:268). ჯემის იმედები, რომ ბალკანეთში გადასულიყო, უდავოდ განწირული იყო. აპრილის თვეში, ორდენის ჩანაწერების თანახმად, სულთან ბაიაზიდის ელჩი, ჰუსეინ ფაშა, როდოსზე ჩავიდა და მოლაპარაკებები აწარმოა დიდ მაგისტრთან (Vatin, გვ. 35-44). 1482 წლის სექტემბერში (887 წლის შაბანი) სულთანი სამშვიდობო დიპლომატიური გზით ითხოვდა ჯემის დატყვევებას და მის გამოკეტვას ორდენის ციხე-სიმაგრეში, რის სანაცვლოდაც დიდ მაგისტრს წელიწადში 40 000 დუკატს ჰპირდებოდა. (ეს აღნიშნული იყო სულთნის გაგზავნილ წერილშიც) (Vatin, გვ. 35-44). ასე აღმოჩნდა ჯემი პოლიტიკური ინტრიგების მსხვერპლი. ბაიაზედის წინადადებასთან დაკავშირებით საწინააღმდეგო

მოსაზრება გამოთქვა გედიკ აჰმედ ფაშამ, რომელმაც სულთნის ასეთ ქმედებას სამარცხვინო ვაჭრობა და ოსმალეთის იმპერიისთვის შეუფერებელი უწოდა (Fisher,1948). აჰმედ ფაშა ბაიაზიდმა სიკვდილით დასაჯა (Uzunçarşılı,1983:355-361). ჯემის უბედურებას ისიც ემატებოდა, რომ მისი ოჯახის წევრები დაფანტულნი იყვნენ. მცირეწლოვანი (სამი წლის) უფლისწული ოღუზი, ბაიაზიდმა სტამბოლში სიკვდილით დასაჯა, რაც უკიდურესი სასჯელი იყო ძმისთვის.

1482 წლის 1 სექტემბერს (887 წლის 17 რაჯაბი) უფლისწულმა ჯემმა კუნძული დატოვა და საფრანგეთისკენ გაემართა. ამ პროცესში ყველაზე საინტერესო ისაა, რომ ჯემმა არ იცოდა „ტყვეობის“ შესახებ და საკუთარი გეგმების დაწყობას აგრძელებდა. ამავდროულად, მას საფრანგეთის მეფე - ლუი XI (1461-1483) თვალთმაქცურად აიძულებდა და ოსმალეთის ტახტზე მის პრეტენზიას ემხრობოდა. სულთანმა ბაიაზიდმა ვენეციელებთან წამოიწყო მოლაპარაკება, რომ როდოსის დატოვებისთანავე შეეპყროთ ჯემი, სანაცვლოდ კი მათი ოსმალეთში მდებარე სავაჭრო ფაქტორიების უსაფრთხოებას ჰპირდებოდა. ჰ. ინალჯიკის გადმოცემის თანახმად, უფლისწულის დასაჭერად ვენეციის 8 ხომალდი იბრძოდა. სულთან ბაიაზიდისთვის მთავარი პრობლემა იყო ის, რომ ჯემი უნგრეთის მეფეს არ ჩავარდნოდა ტყვედ. ამიტომაც ევროპაში ჯაშუშები გაგზავნა, მათ შორის იყო ჰუსეინ ბეი, რომელიც სულთნის ელჩის რანგში საფრანგეთის მეფის კარზე ჩავიდა (İnalçık, 1991:529-531). იმ დროს საფრანგეთს უკვე შარლ VIII ვალუა (1483-1498) მართავდა.

ე.გიბბი გადმოგვცემს: „როდესაც ჯემი საფრანგეთისკენ მიდიოდა, ის და მისი თანმხლებნი მოყვნენ საშინელ ქარიშხალში, რის შემდეგაც ნეაპოლის მეფის ფერდინანდ I-ის (1423-1494) ხომალდებს ჩაუვარდნენ ტყვედ. როგორც ჩანს, მეფემ ისინი გაუშვა, რადგანაც ოქტომბერში უკვე ნიცას პორტში ჩავიდნენ“ (Gibb,1902:77). ჯემი თავს ტყვეობაში არ გრძნობდა. როგორც აშვიკ ფაშა-ზადე მოგვითხრობს, უფლისწული ფრანგი დიდგვაროვნების მასპინძლობით სარგებლობდა და დიდად კმაყოფილიც იყო. ჯემს ნიცა ძალიან მოსწონებია, შეუდარებელი ქალაქი უწოდა და ხოტბაც შეუსხამს საკუთარ წერილში : „რა შესანი-

შნავია ქალაქი ნიცა, სადაც ყველა, ვინც რაიმეს აკეთებს, რჩება მასთან" (Gibb,1902:77). ნიცაში მან ოთხი თვე გაატარა, მაგრამ ქალაქში გავრცელდა შავი ჭირის ეპიდემია და ჰოსპიტალიერებმა ის მალევე გადაიყვანეს სენ-ჟან-დე მორენში (საფრანგეთი) (Gibb,1902:79). ამ პერიოდში ჯემი უკვე მიხვდა, რომ ის არა როგორც „სტუმარი“, არამედ ტყვე იყო ჯვაროსნების ხელში. უნგრეთის მეფე მატიაშმა ვერ მიაღწია თავისას და უფლისწული ვერ გამოიყენა ოსმალებთან ბრძოლის იარაღად, მაგრამ ამ უკანასკნელმა 7 წელი გაატარა ჯვაროსნების სხვადასხვა ციხეებში : 1. ნიცაში, 2. სენ-ჟან-დე-მორენში, 3. ლეზ-ემელში, 4. რომე შინარში, 5. ლე-მონტე-ო-ვიკონტში, 6. ბურგანიოფში, 7. ტულონში (Gibb,1902:77).

1489 წლის 4 მარტს ტულონის პორტიდან ჯემი რომში ჩაიყვანეს, რაც კარგი შემოსავლის წყარო გახდა პაპის ხაზინისათვის (İnalçik, 268); აქამდე თუ ბაიაზიდი 45 ათას ოქროს ჰოსპიტალიერ რაინდებს სთავაზობდა, ახლა ეს წინადადება პაპისკენ გადაამისამართა. 1492 წლის 25 ივლისს პაპი ინოკენტუს VIII (კარდინალი ჩიბო, 1484-1492) გარდაიცვალა და 11 აგვისტოს კონკლავმა (ხუბაშვილი, 2016:817-818) ახალი პაპი, 60 წლის ალექსანდრე VI ბორჯა (ერისკაცობაში როდრიგო ბორჯა, 1492-1503) აირჩია, რომელიც პონტიფიკატის ისტორიის ავანსცენაზე ყველაზე „შავბნელ პიროვნებადაა აღიარებული (ხუბაშვილი,2004:147). ის მართლაც შავბნელი და საკმაოდ ცბიერი პიროვნება გახლდათ, მაგრამ აუცილებლად უნდა აღინიშნოს ისიც, რომ ამავდროულად იყო შესანიშნავი დიპლომატიც, რომლის პაპობის პერიოდსაც უკავშირდება რენესანსის განვითარების პიკი (ხუბაშვილი,2004:147). პაპმა ალექსანდრემ წმინდა პეტრეს ტახტზე ასვლისთანავე დაიწყო საკუთარი გეგმების განხორციელება; ძირითადად ეს ეხებოდა პაპის ტახტის უსაფრთხოების უზრუნველყოფას და ჯარის შექმნას, რომელსაც მომავალში სათავეში ჩაუდგა მისი შვილი, ჩეზარე ბორჯა (1475-1507). ჩეზარეს გეგმებში მთელი იტალიის დაქვემდებარება და გაერთიანება შედიოდა, რომლისთვისაც ძალ-ღონეს არ იშურებდა და მეტოქეებს ოსტატურად იშორებდა.

ალექსანდრე VI პოლიტიკა და დიპლომატია საკმაოდ წინდ-ახედული იყო. როდესაც ჯემი ჯერ კიდევ შარლ VIII-ის კარზე იმყოფებოდა, მან სულთან ბაიაზიდს გაუგზავნა ელჩი – ჯორჯო ბოჩარდო (გენუიდან)–და მოუწოდა საფრანგეთის წინააღმდეგ გალაშქრება. ელჩმა სულთანს მოახსენა, რომ შარლი ჯემის პრეტენზიას აღიარებდა ტახტზე და თუ ის იტალიას დაიკავებდა, მაშინ ოსმალეთს სამიში ძალა გაუმეზობლდებოდა (**ხუბაშვილი, 2004:148**). პაპი ორმაგ და ცბიერ დიპლომატიურ თამაშს ეწეოდა, რადგანაც მან არა მხოლოდ ბაიაზიდს, არამედ შარლ VIII-სთანაც გააგზავნა ელჩები ჯემის რომში გადმოყვანის პირობით, რასაც მიაღწია კიდევ. 1494 წელს შარლ VIII-მ წამოიწყო იტალიური ომი, აიღო ლუკას საგრაფო, 29 ნოემბერს საზეიმოდ შევიდა ფლორენციაში (საფრანგეთის მეფის ლაშქრობა იტალიაში მნიშვნელოვანწილადაა დაკავშირებული მილანის ჰერცოგის ლოდოვიკო მოროს სახელთან და ფლორენციელ ბერთან, ჯიროლამო სავონაროლასთან, რომელიც ოთხი წელი სან მარკოს მონასტრიდან მართავდა ქალაქს), გაურიგდა მილანის მმართველებს ჯოვანი და კატერინა სფორცებს და მათთან ერთად, იმავე წლის 31 დეკემბერს რომს მიადგა. მაგრამ ჩეზარე ბორჯას მოხერხებული სამხედრო ტაქტიკის (იმის გამო, რომ რომს არ გააჩნდა ცეცხლსასროლი ზარბაზნების გამოსაჰყედი სახსრები, რომელიც ფრანგებს მრავლად ჰქონდათ, ამიტომ ჩეზარემ მოიფიქრა გენიალური გეგმა: მან ყველა სამჭედლოს უბრძანა, რომ ზარბაზნები ჩვეულებრივი, მსხვერვადი ფირფიტებისგან გაეკეთებინათ) წყალობით ქალაქი გადარჩა (**Djuvara,2013:56**). 1495 წლის 22 თებერვალს საფრანგეთის მეფე ნეაპოლში შევიდა. გ. ჯუვარას გადმოცემით, ფრანგებს ალექსანდრე მეექვსესთვის ჯემის გადაცემა მოუთხოვიათ, რათა უკან, საფრანგეთში დაებრუნებინათ (**Djuvara,2013:57**). პაპის მიერ შარლ VIII-ის წინააღმდეგ წაქეზებულმა სულთანმა, საზღვართან 40 ათას კაციან ლაშქარს მოუყარა თავი. ამ დროს ფრანგების წინააღმდეგ იტალიის ქალაქ-სახელმწიფოებიც გაერთიანდნენ (ვენეცია, მილანი, პაპის ოლქი) და 1495 წლის 31 მარტს შექმნეს „წმინდა ლიგა“ და სასტიკად დაამარცხეს ფრანგები, შარლ VIII იძულებული გახდა, ნეაპოლი დაეტოვებინა (1495 წლის 20 მაისი) (**Djuvara,2013:58**).

მეფის სურვილმა, რომ უფლისწული ჯემი ტყვედ ჩაეგდო, ფიასკო განიცადა.

როგორც ზემოთ უკვე ვახსენეთ, ბაიაზიდსა და პაპ ალექსანდრე VI-ს შორის დიდი მოლაპარაკებები მიმდინარეობდა, რომელიც უშუალოდ უფლისწული ჯემის საკითხს ეხებოდა. ბაიაზიდი პაპს სთავაზობდა, რომ ვატიკანში ძმის ტყვედ დატოვების სანაცვლოდ, ყოველწლიურად 40 000 დუკატს გადაუხდიდა ან ერთდროულად 300000 დუკატს, მაგრამ ამ უკანასკნელის გადახდის პირობა ჯემის მოკვლას და ცხედრის სტამბოლში გაგზავნას მოიაზრებდა (**ხუბაშვილი, 2004:150**). ალექსანდრე VI ამ უკანასკნელს უფრო ემხრობოდა, რადგანაც იმ პერიოდში პაპის ხაზინა საკმაოდ დაცარიელებული იყო და პაპს ფული ჰაერივით სჭირდებოდა. გარდა ამისა, რომში მისი ქალიშვილის, ლუკრეცია ბორჯას ქორწილი იმართებოდა, რაც დიდ ხარჯებთან იყო დაკავშირებული. ჯემი საკმაოდ მძიმე ინტრიგების მსხვერპლი აღმოჩნდა. პაპი დათანხმდა 300000 დუკატს და 1495 წლის 25 თებერვალს უფლისწული მოაწამვლინა. გ. ჯუვარა ამ მოვლენას ათარიღებს 1496 წლის 25 თებერვლით (**Djuvara, 2013:56**), მაგრამ უმრავლესობა მკვლევარებისა ემხრობა 1495 წლით დათარიღებას, მათ შორის ისეთი ისტორიკოსები, როგორებიც არიან ჰ. ინალჯიკი (**İnalçık, Devlet-i 'Aliyye, 268**), და მ. ემეჯენი (**Emecen, 2015:186**).

დასკვნა

ამგვარად, უნდა აღინიშნოს, რომ ჯემი პოლიტიკური და პირადი მიზნების სათამაშო იარაღად იქცა, რომლის ცხოვრებაც ნამდვილად ჰგავდა სამარადქამო ტყვეობას. საერთოდ კი უნდა ითქვას, რომ უფლისწულებს შესაძლოა, სხვა სახელმწიფოში პრინცის ტიტულით ბედნიერად და უდარდელად ეცხოვრათ, მაგრამ არა ოსმალეთში, სადაც ისინი მუდმივი საფრთხის ქვეშ იყვნენ.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Axalk'acsishvili, G. (2020). Biografiebi Osmaletis Sultnebisa da St'ambolis Shesaxeb 1453-1700. Tbilisi. ახალკაციშვილი, გ. (2020). ბიოგრაფიები ოსმალეთის სულთნებისა და სტამბოლის შესახებ 1453-1700. თბილისი;
2. Islami-Encik'lop'ediuri Cnobari. (1999). G.Jafaridzis Redakciit. Tbilisi. ისლამი - ენციკლოპედიური ცნობარი. (1999). გ. ჯაფარიძის რედაქციით. თბილისი;
3. Svanidze, M. (2007). Turketis Ist'oria. Tbilisi. სვანიძე, მ. (2007). თურქეთის ისტორია. თბილისი;
4. Xubashvili, I. (2004). Veneciisa da Florenciis Dip'lomat'ia XIII-XV Sauk'uneebshi. Tbilisi. ხუბაშვილი, ი. (2004). ვენეციისა და ფლორენციის დიპლომატია XIII-XV საუკუნეებში. თბილისი;
5. Xubashvili, I. (2016). Romis P'ont'ifiksebi da Mati Ep'oka. Tbilisi. ხუბაშვილი, ი. (2016). რომის პონტიფეკსები და მათი ეპოქა. თბილისი;
6. Jafaridze, G. (2016). Sakartvelo da Egvip'tis Mamlukebi. Tbilisi. ჯაფარიძე, გ. (2016). საქართველო და ეგვიპტის მამლუქები. თბილისი;
7. Ágoston, G. Cem (Djem, Jem). (2009). Encyclopedia of The Ottoman Empire;
8. CiHAN YOKSEL MUSLU - OSMANLILAR VE MEMLUKLAR.(2014).; iSLAM DONYASINDA iMPARATORLUK DiPLOMASisi VE REKABET;
9. Fisher, K. H.(1948). *The Foreign Relations Of Turkey, 1481-1512*. — UIP, — (Illinois Studies Ist The Social Sciences, vol.XXX, №1);
10. Feridun, M.(2015). Emecen. Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600);
11. Jane Hathaway - İki Hizbin Hikâyesi: Osmanlı Mısırı ve Yemeni'nde Mit, Bellek ve Kimlik. 2009;
12. Gibb, E. J. W. (2009). A history of Otoman Poetry. 1902. Vol. II. London. İbn Kemal, TAO: VIII. Defter;
13. İnalçık, Halil. (2003). OSMANLI İMPARATORLUĞU KLÂSİK ÇAĞ (1300-1600). İstanbul;

14. İnalçık, Halil. (1991). Djem // Encyclopaedia of Islam, Second Edition / Edited by: P. Bearman, Th. Bianquis, C.E. Bosworth, E. van Donzel, W.P. Heinrichs.. Leiden: BRILL .Vol. II.;
15. NICOLAE, JORGA. (1908). OSMANLI İMPARATORLUĞU TARİHİ;
16. NECATİ, LUGAL. & ADNAN, ERZİ.(1956). - FATİH DEVRİNE AİT MÜNŞEAT MECMUASI;
17. İsmail Hakkı Uzunçarşılı,(1983). Osmanlı Tarihi, C.II, Ankara;
18. RALPH, S.(2002). HATTOX. Qaytbay's Diplomatic Dilemma Concerning the Flight of Cem Sultan (1481–82). HAMPDEN-SYDNEY COLLEGE. MAMLUK STUDIES REVIEW - VOL. VI.;
19. Vatin, N. (1984). A PROPOS DU VOYAGE EN FRANCE DE HUSEYN, AMBASSADEUR DE BAJAZET II AUPRES DE LOUIS XI // Journal of Ottoman Studies / Osmanlı Araştırmaları Dergisi. - Ist.;
20. Margaret, L.(2000). Venzke. The Case of a Dulgadir-Mamluk Iqtā': A Re-Assessment of the Dulgadir Principality and Its Position within the Ottoman-Mamluk Rivalry.

Cem "Sultan" fight for the throne and Pope Alexander VI Borgia

George Akhalkatsishvili

Historian / Orientalist
Georgia, Tbilisi

Abstract

The discussion of the second half of the 15th century in the history of the Ottoman Empire and its diplomatic relations with Europe is inconceivable without the history of Jem "Sultan", as these processes played a major role in Ottoman-European relations, especially with Rome. This paper presents one of the most important events in Ottoman history, related to the struggle of Prince Jem against his brother Sultan Bayazid and his European voyage.

The struggle of Prince Jem for the throne has not been studied in detail in Georgian historiography.

There is only general information in the scientific literature on this issue, which led to the writing of this article. In the process of working on the paper, we tried Georgian, Turkish and foreign authors related to this issue (H. Inalcik, D. Emecen, I. H. Uzuncharshil and N. Yorga, G. Japaridze, I. Khubashvili, M. Svanidze, M. Makharadze and others.) We were informed of the opinions. As far as possible, we studied the sources and, through critical analysis, presented the content of the first extensive work on the tragedy of Prince Jem (who called himself "Sultan" for the rest of his life), which is a novelty in itself.

When working and translating foreign literature, we first maintained the accuracy of the information, compared it with other materials, and based our opinion on the arguments. This issue is relevant because it concerns not only the European policy of the Ottomans, but also the foreign policy of the Roman pontiffs and European countries - Res Orientalis. The paper shows how all of them tried to use the Jem for their own mercantile and political purposes.

Finally, we must say that European-Ottoman relations are one of the most pressing issues in the history of the Middle Ages and are the subject of constant interest of scholars. So maybe the discovery of new sources will show us a completely different reality and turn another new page in history.

Keywords: Ottoman empire; Europe in the 15th Century; Roman pontiffs; Cem sultan; Pope Alexander VI Borgia.